

EEN PRAATJE OVER NAAMVERANDERINGEN

door

J. Kuiper

A: Heb je het stuk van Mientje over recente veranderingen in de wetenschappelijke benamingen van Nederlandse mollusken (CB 184: 814) gelezen?

B: Jazeker, ik heb direct een groot deel der etiketten in mijn verzameling veranderd. Een hoidens werk was dat, maar het is nu eenmaal onvermijdelijk, wil je niet spoedig achterop raken en bovendien de slechte indruk wekken niet van de recente literatuur op de hoogte te zijn.

A: Waaron zo'n haast?

B: Wat wil je anders? Mijn collectie en mijn aantekeningen moeten nomenclatorisch up to date zijn. Een andere weg zie ik niet.

A: Dus jij neemt kritiekloos de in de literatuur voorgestelde naamveranderingen over?

B: Kritiekloos? Als ik het gezag van de desbetreffende auteurs, ieder op zijn eigen terrein van onderzoek, erken, noem je dat dan kritiekloos? Ik neem aan, dat deze lieden de zaak zo goed overdacht hebben, dat mijn eventuele tegenargumenten toch geen gewicht in de schaal zouden kunnen leggen.

A: Verstandig, ja, maar persoonlijk geef ik de voorkeur aan een andere weg, namelijk deze: niet elke naamverandering zonder meer aanvaarden, doch in beginsel de in gebruik zijnde naam zo lang mogelijk verdedigen. Een zekere behoudendheid in de nomenclatuur is - dat vergeet men te gauw - de zin van de Code (= internationale code van zoölogische nomenclatuur), zoals uiteengezet in de preambule. Daarin staat onder meer, dat het uiteindelijke doel van de nomenclatuurregels bevordering van de stabiliteit der wetenschappelijke diernamen is, met andere woorden: voorkoming van spraakverwarring. Die stabiliteit is bepaald niet gediend met een ononderbroken stroom van nieuwe namen.

B: Accoord, maar vergeet niet, dat de nomenclatuur en haar spelregels, zoals vastgelegd in de Code, slechts een instrument zijn van de wetenschap, in ons geval van de malacologie. Ook dit beginsel ligt in de preambule vast. De nomenclatuurregels staan

in geen enkel opzicht de vrijheid van taxonomisch onderzoek in de weg. De "stroon van nieuwe namen", zoals je de nieuwste opvattingen een beetje nisprijzend noemt, is niet meer en niet minder dan de neerslag van het taxonomisch onderzoek, dat nu eenmaal een steeds grotere vlucht neemt. Als je een naamverandering niet aanneemt, verwerp je eigenlijk de wetenschappelijke opvatting van de desbetreffende onderzoeker. Dan moet je wel stevig in je schoenen staan. Verwerpen kan je alleen, als je zelf zo vertrouwd met het onderwerp bent, dat je je een eigen oordeel kunt veroorloven.

A: Het is geen wet van Meden en Perzen, dat de laatst gepubliceerde opvatting steeds de beste is, en dat alle vroegere opvattingen hiervoor werktuigelijk moeten wijken. Specialisten kunnen zich over hetzelfde onderwerp buigen zonder tot dezelfde resultaten te komen. Dan zal de lezer moeten kiezen. Overigens hoeft men geen expert te zijn om bij het vergelijken van publicaties van verschillende auteurs te kunnen vaststellen, dat de onderzoekers niet dezelfde normen van soortbegrenzing, subgenusindeling en interpretatie van infraspecifieke variabiliteit hebben; dat de een over beter en omvangrijker studiemateriaal beschikt dan de ander; dat de een vlugger tevreden is dan de ander; dat de een meer haast met publiceren heeft dan de ander, enzovoort. Een naamlijst, die alle nieuwe opvattingen zou ontsluiten, is taxonomisch een lappendeken. Men moet dus wel, alvorens de etiketten voor de zoveelste maal te veranderen, een eigen oordeel vormen.

B: Als ik het goed begrijp keur je, terwille van je sacrosancte stabiliteit in de vaderlandse naamlijst, in feite Mienis' artikel af?

A: Bepaald niet! Integendeel, ik vind zijn overzicht heel nuttig en ik zou willen, dat dergelijke overzichten periodiek gepubliceerd werden, in elk geval voor zover het de namen van de in Nederlande voorkomende mollusken betreft. Zijn aanwijzing echter, dat wij nu maar braaf de nodige veranderingen in de naamlijst "moeten" (CB blz. 814) aanbrengen, gaat mij te ver.

B: Maar de opmars der wetenschap is niet te stuiten!

A: Ho, ho, of er van een "opmars" sprake is, zullen wij in veel opzichten pas veel later duidelijk kunnen onderscheiden. Eerlijk gezegd, zie ik dikwijls niet veel meer dan een pas op de plaats. Er is veelal een zoeken en tasten in een taxonomische schemering, zonder dat de onderzoeker een stap verder komt. Het gevaar van specialistische excessen loert daarbij steeds. Als twee vormen eergisteren nog noezzaam onderscheiden werden, gisteren echter als twee zelfstandige soorten gepresenteerd worden en vandaag in twee verschillende subgenera optreden, dan vraag ik mij bezorgd af wat ons deze opmars morgen en overmorgen brengen zal ...

B: Het is duidelijk, dat je nu Carychium op het oog hebt.

A: Die subgenera van Carychium overtuigen mij inderdaad niet. Ik ben bang, dat dit een Kettingreactie op Cochlicopa, Vitrea, Vallonia enz. zal hebben. Ik ben benieuwd, wie de eerste stap zal doen om elk der Nederlandse soorten dezer genera in een afzonderlijk subgenus te plaatsen. Vind je niet dat dit gevaarlijk op Locardisme gaat lijken? Ik vraag mij trouwens af, waarom veel onderzoekers zo'n haast maken met het geven van subgenusnamen. De Code verplicht er absoluut niet toe. Een soortnaam is, naar veler gevoel, niet compleet als er geen subgenusnaam bij staat. Ik denk, dat het simpelweg een administratief perfectionisme is, dat de onderzoeker parten speelt. Dit is, wat Verduin (CB 185: 829) kenmerkend noemt "een zalig terrein voor systematische knutselaars".

B: Neem eens een voorbeeld.

A: Voorbeelden zijn er te kust en te keur. Hier in het kort het verhaal van Pisidium casertanum, vroeger ook wel P. cinereum genoemd. Stelfox publiceerde een variëteit ponderosa. Enkele jaren later maakte Geyer daarvan, zonder motivering, een zelfstandige soort: P. ponderosum. Deze naam handhaaft zich tot vandaag toe. Verzamelaars schrijven liever een soort dan een variëteit in, ik weet niet waarom. Nu komt het. Odhner plaatst casertanum, op anatonische gronden, in een nieuw subgenus: Eupisidium. Schlesch volgt hem hierin, maar zet ponderosum notabene in een ander subgenus nl. Neopisidium. Ik zal je een opsomming van de successieve subgenerieke naamveranderingen besparen. De meest recente wijziging komt van Starobogatov. Hij rangeert casertanum in het subgenus Casertiana, en ponderosum in het subgenus Cynatocyclas. Beide subgenera krijgen van hem onderdak in het genus Euglesa, dat op zijn beurt in de subfamilie der Pisidiinae en in de familie der Pisidiidae belandt. Wat zijn wij in de halve eeuw, dat dit subgenerieke ballet nu voortduurt, er taxonomisch wijzer op geworden? Niets. Alleen komt er een steeds zwaarder wordende bagage van literatuurkennis die de toekostige onderzoekers te torsen krijgen. Dat kan ik geen opmars meer noemen, eerder afmars, want zo iets lijkt meer op philatelie. Onomstotelijk blijft namelijk het feit, dat casertanum en zijn forma ponderosa in de praktijk niet scherp gescheiden kunnen worden. Hoe kunnen wij dan in 's hemelsnaam aan afzonderlijke subgenera gaan denken?

B: Als ik het goed begrijp, zou jij dus de nieuwe subgenusindeling van Carychium niet in de naamlijst der Nederlandse mollusken willen opnemen?

A: Neen, voorlopig niet. Trouwens ook Mienis is, ondanks zijn "moeten", niet bereid alles wat aan naamverandering op de literatuurtafel opgedist wordt, te slikken. Hij is er geen voorstander van om van Helix aspersa de subgenusnaam Cryptomphalus te veranderen in Cornu. Kijk, ik vind het knap speurwerk om in de incunabelen der malacologie een vergeten naam op te diepen. Zo'n vondst is altijd leuk, en ik kan mij best voorstellen, dat de scherpzinnige ontdekker ervan niet ongevoelig is voor een applausje van de tribune. Maar een andere zaak is het actualiseren van de naam ten nadele van een algemeen ingeburgerde.

B: En het prioriteitsbeginsel dan?

A: Men moest veel meer het oude rechtsbeginsel "in dubio abstinere" (in geval van twijfel, geen oordeel) laten gelden, en geloof mij, dat kan heel vaak.

B: Ken je voorbeelden?

A: O ja, van nabij zelfs. Neem dit: auteur X stelde eens voor, de oude genusnaam Galileja voortaan als subgenusnaam te gaan gebruiken in plaats van Eupisidium. Zijn gezag als malacoloog woog zwaar. Echter nam auteur Y de oorspronkelijke beschrijving onder de loupe. Hij wees op enkele kleine tegenstrijdigheden, die voldoende waren om aan de juistheid van X's opvattingen te gaan twifelen. Galileja behoort nu weer tot de incunabelen, of liever gezegd, tot de nomina dubia. Zo is er een aantal jaren geleden ook het voorstel geweest om de algemeen gebruikte naam Pisidium hibernicum te vervangen door de oudere naam P. parvulum. X bepleitte de soortelijke identiteit van beide vormen. Y beschikte toevallig over gegevens, die op onzekerheden rond parvulum wezen. Het proces werd tenslotte door hibernicum gewonnen. Gelukkig maar,

want deze naam die al driekwart eeuw gebruikt wordt, is een voorbeeld van nomenclatorische stabiliteit.

B: En wat vind je van de verandering van Hydrobia stagnorum in Ventrosia stagnorum?

A: Je legt mij het vuur na aan de schenen, want nu komen wij onvermijdelijk op gemeentelijk politiek terrein. Maar aangezien Verduin (CB 184: 812) de lezers uitdaagt iets zinnigs te ontdekken in de Zierikzeese argumenten in het debat over de toekomst van het Kaaskenswater, steek ik mijn vinger op. De verwarring in de geleden der vroede vaderen van Baster's stad, zoals die uit de door Verduin gegeven bloemlezing blijkt, kan ik wel enigszins begrijpen. In de eerste plaats, omdat de malacologen het slakje dat het bestemmingsplan in de weg staat, in het heetst van de strijd van naam laten veranderen, doch het de Zierikzeeërs euvel duiden, wanneer dezen op hun beurt ... van bestemmingsplan veranderen. En in de tweede plaats, omdat de Schepper zich duidelijk aan de kant van de beschermers heeft opgesteld door uitgerekend anno 1978 voor een loodzwaar argument, namelijk een spiksplinternieuwe soort te zorgen, die op de hele aarde nergens anders dan in de gezegende stede Zierikzee zou leven, en nog wel uitsluitend in het Kaaskenswater. Voorwaar, een overduidelijk geschenk van de Hemel!

B (zeer verontwaardigd): Je praat als een gemeenteraadslid!

A: Begrijp mij niet verkeerd. Ik heb respect voor gementeraadsleden. Zij zijn de verkozenen van het volk. Zij verdedigen de belangen van de gemeente en schijnen er overtuigd van te zijn, dat de uitvoering van het bestemmingsplan de opoffering van het Kaaskenswater waard is. Dat is hun goed recht. Natuurbeschermers denken precies andersom. De kloof van onbegrip tussen deze twee denkwijzen is diep en ogenschijnlijk onoverbrugbaar. Wij komen echter geen stap verder als over en weer standpunten of opmerkingen belachelijk gemaakt worden, zoals kennelijk het geval is. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik dat bericht over de nieuwe soort, die pasklaar gemaakt schijnt te zijn voor de bescherming van het omstreken terrein, niet goed begrijp.

B: Bij voorbaat al kritiek, nog vóór je weet wie de auteur ervan is, noch wat het gewicht zijner argumenten zal zijn. Hm, niet erg wetenschappelijk. Van de kant van het Rijksmuseum N.H. te Leiden hoor ik intussen, dat er wel degelijk goede gronden zijn om van een tot nu toe, in elk geval in ons land, over het hoofd geziene soort te spreken.

A: Kan zijn. Maar de informatie is kennelijk kreupel. Anders zou er in een grote krant als het Algemeen Dagblad (13.12.78) in "vet" nog wel, en onder de dikke titel "Slakkehuizen", niet het hierna volgende bericht verschijnen: "Zierikzee - De bouw van 42 bejaardenwoningen in Zierikzee wordt ernstig vertraagd door een zeldzame brakwaterslak die in de buurt van de bouwplaats bij het Kaaskenswater is ontdekt. De Vereniging voor milieubescherming en het Rijksinstituut voor natuurbeheer hebben bij de gemeente Zierikzee bezwaar gemaakt tegen het bestemmingsplan Kaaskenswater, om zo de bouw van de woningen te voorkomen. Het slakje, dat nog maar zelden voorkomt, werd 200 jaar geleden ontdekt door de Zeeuwse bioloog dr. Baster en heet voluit Turbo stagnalis." - Het bekende vernaam van de klok en de kreupel. Het wordt tijd, dat er op basis van wederzijds begrip en met de nodige soepelheid met de heren in Zierikzee gepraat wordt.

B: Het zou ideaal zijn, als beide partijen hun zin kregen: het Kaaskenswater behouden en het bestemmingsplan elders of anders uitvoeren. Maar laten wij terugkomen op Mienis' lijst.

A: Ja, op de soms uiteenlopende normen van taxonomen. In Mienis' lijst vinden wij daar een fraai voorbeeld van. Enerzijds de twee Carychium-soorten in twee verschillende subgenera. De soorten verschillen, conchologisch van aard, zijn zeer klein. Je moet de schelpjes openbreken en onder sterke vergroting de spillijst bekijken. Anderzijds zijn er twee Clausiliiden, namelijk Balea perver-
sa en Laciniaria biplicata, die je met het blote oog op een meter afstand kunt herkennen. Maar in dit geval blijken de schelpverschillen opeens onbelangrijk te zijn, hier zouden alleen anatomische kenmerken gelden. Voortaan zouden wij beide soorten met dezelfde genusnaam, namelijk Balea, moeten benoemen. Dat noem ik meten met twee maten. Volgens dergelijke principes zouden de negerrassen van Afrika die phaenotypisch onderling nog veel sterker verschillen dan onze Carychiums, op zijn minst tot diverse genera of zelfs families gerekend moeten worden.

B: Wat voor een oplossing zie jij?

A: Ik zou willen bepleiten, de in de literatuur voorgestelde naamveranderingen niet geruisloos in de naamlijst van Nederlandse mollusken op te nemen, maar ze eerst een tijd lang, bij voorbeeld tien jaar of meer, in quarantaine te houden. In de bedenktijd, die men zich aldus geeft, kan blijken, of de taxonomische gedachte die achter de nieuwe naam schuilt, wel levensvatbaar en gezond is. Onder de namen die "op de markt" aangeboden worden, is namelijk rijp en groen. Er zou, vind ik, een soort namencommissie moeten komen, bestaande uit enkele leden van de NMV. Deze commissie zou moeten aanwijzen, welke van de vele in de wachtkamer vertoevende namen zonder bezwaar in de naamlijst toegelaten kunnen worden. Vermoedelijk zullen er verscheidene zijn, die niet verder dan de wachtkamer komen ...

B: Het lijkt wel een notie van wantrouwen tegen auteurs. Heel wat zullen je voorstel als een boer met kiespijn lezen.

A: Ik geloof van niet, maar als men onverhoopt toch elke naamverandering als vooruitgang van de wetenschap wil registreren, wel, dan heb ik nog een verrassing in petto, namelijk een vervolg op de lijst van Mienis, ontleend aan het in 1977 in Lenin-grad verschenen lijvige werk van Kutikova & Starobogatov, getiteld: Handleiding voor het Europese deel van de Sovjet-Unie (vert. uit het Russisch). Volgens dit werk zouden de 18 in Nederland levende soorten Sphaeriidae in werkelijkheid tot 34 soorten behoren. Zij zijn ondergebracht in 3 onderfamilies, 6 genera en 10 subgenera. Ik zal je een opsomming van alle namen besparen, temeer daar ik dan ook de naamwijzigingen in de andere groepen van zoetwatermollusken zou moeten noemen. Een kritische opstelling blijft dus geboden.

B: Ik ben benieuwd, wat andere leden ervan denken, maar vreës, dat velen het niet met je eens zullen zijn. Voel je ervoor om een volgende keer eens over bv. typelocaliteiten en natuurbescherming van gedachten te wisselen?

A: Uitstekend idee! Misschien wil Butot dan wel mijn plaats innemen.